

Бележка на автора

Думата „Америка“ в заглавието ми и из цялата книга е обичайното название за Съединените американски щати. Същото важи и за епитета „американски“. Книгата обхваща освен това историята на северноамериканския континент като цяло преди Войната за независимост и основаването на Съединените щати.

Думите, използвани за назоваване на различните раси, са се променяли много пъти в хода на историята, а спорът за днешните най-подходящи названия не е приключил. Така например местните племена, отдавна наричани индианци, сега обичайно са обозначавани като коренни американци, макар че статистиката за тях все още се събира от Националния конгрес на американските индианци. Аз използвам съвременната терминология, освен ако не цитирам исторически текстове, където вече остарялото название е неотделимо от търсения смисъл на цитата.

Това не е академичен труд и източниците му са по-скоро вторични, отколкото първични, но съм се опитал да посоча авторите на цитатите и другия материал в текста. Разделът „Литература“ показва диапазона на книгите, от които съм черпил. Дадени са годините на раждане и смърт на значимите личности, освен при президентите, за които годините са тези на президентския им мандат.

Въведение

Съединените американски щати започнали живота си през 18. век на една тясна ивица земя от северноамериканския континент. Този континент отдавна бил населяван от народи, дошли от Азия, и не бил обитаван от европейци допреди 16. век. Заселниците идвали първоначално от Испания, придвижвайки се от Карибите, за да бъдат последвани от французи на север и англичани по протежение на атлантическия бряг. Далеч най-многобройни били англичаните, пристигащи с хиляди от една страна, за която смятали, че е нетърпима към убежденията им или не отговаря на мечтите им. Те идвали предимно като фермери и създавали онова, което впоследствие се превърнало в енергични самоуправляващи се общности.

Американската история постоянно се връща към тези свои начала, към амбициите на първите заселници и техните тъй наречени бащи-основатели. Произхождащи главно от колониите Вирджиния и Масачузетс на Източното крайбрежие, тези личности, някои от тях заможни, други благочестиви, били отдадени на античната история и философията на Просвещението. Тяхното намерение било двустранно – да формулират идеология на политическата свобода и да създадат конституция, която да обедини разпръснатите им селища в един здрав съюз.

Първото от тях, възхвалата на свободата, било благородно, но половинчато. Вирджинците били робовладелци, а заселниците нямали особено уважение към коренните народи, които скоро щели да изтласкат почти до забвение. Второто намерение било по-конкретно – да се направи възможно обединението на тринадесетте самоуправляващи се колонии по такъв начин, че те да образуват конфедерация, но да запазят все пак индивидуалния си характер и самоуправлението си.

Така получилият се документ е творение на политическата архитектура, което според мен крие уникалния ключ към историята на Америка. Той съумял да свърже помежду им една група малки аграрни общности, откъснати от родните им места, и все пак същата тази архитектура щяла да поддържа и онова, което се превърнало в най-могъщата страна на света. Един от създателите на конституцията, Александър Хамилтън, настоявал тя да бъде наречена експеримент, целящ да намери начин да прехвърли властта към общностите, или щатите, и с център, уважаващ местната демократична автономия. Резултатът бил гражданска война. Но съюзът е оцелял и до днес и би могъл да служи като модел за държавите, все още разкъсвани от напреженията на политическия съюз. Сред тях са и много страни в Европа, от които Америка е искала да избяга, не на последно място Великобритания.

Към правата, предоставени на щатите според конституцията на САЩ, била добавена една допълнителна предпазна мярка – разделението на властите в централното управление. Неговите институции се контролирали и проверявали взаимно в триумвирата на президента и двете камари на Конгреса. Макар че цената често била бездействие и задънена улица, това обуздавало централизиращите тенденции, повлекли толкова много могъщи държави надолу по пътя към диктатурата. Дори и днес Америка не е поела по този път. Именно затова аз разглеждам нейната конституция като лайтмотив в историята ѝ, дори и тя да се намира под особено напрежение в момента, когато пиша това.

Макар Америка да е привличала население от най-разнообразни страни и народи, тя винаги е напластявала историята си с патриотизъм. Издигала е своите героични събития и ги е обличала в митове, което на свой ред ги е направило открити за полемика. От Джеймстун и „Мейфлауър“ до Бостънското чаено парти и Йорктаун националният разказ следва един често пъти въодушевяващ ход. Всяка епоха е била кръстена с някакво име, като например Града на хълма, Пограничният дух, Позлатената епоха, Бурните двадесет. Ранните години са оживявани от личности – от Покахонтас и Джон Смит до Джордж Вашингтон и Ейбрахам Линкълн. Самата дума „Америка“ извиква об-

рази на бащи-пилигрими, каубои и индианци, параходи по Мисисипи, италианска мафия и знака на Холивуд.

Полемиката никога не е закъснявала. От робството на докараните след 1619 г. африканци до изстребването на пекуотите и другите племена през 1638 г. често има и друга страна, която да бъде разказана. Джеферсъновата „империя на свободата“ за мнозина е представлявала война на насилствено завладяване. Традиционните истории рядко споменават забраната на Джордж III за експанзия отвъд Апалачите. Гражданската война и Реконструкцията изискват постоянно преосмисляне, също както Мексиканската и Сиукската война. Дори американското благоденствие си има тъмната страна – от железопътните монополисти и разбойническите барони до начина за справяне с Голямата депресия. В тази история аз съм се опитал да намеря баланса между тези все още чувствителни теми.

Онова, което е безспорно, е, че към началото на 20. век вече се била появила една Америка, която била световен феномен. Законите на търсенето и предлагането, подхранвани от постоянния приток на работна сила, капитал и суровини, били започнали да създават богатство, надхвърлящо въображението на света. В някакъв момент 80% от всички автомобили се произвеждали – и карали – в Америка. За един кратък период през президентството на Теодор Рузвелт страната дори правела опити за собствена империя отвъд границите на Северна Америка.

Нарастващата ѝ самоувереност била засилена от участието на Америка в двете световни войни на 20. век и последвалата Студена война. Техният изход изпратил страната в една епоха, в която военната сила се дефинирала и развърщала поновому. Въпреки че Америка била географски в безопасност, тя чувствала нуждата от отбранителен комплекс, нямащ равен на Земята. Тя трябвало да защитава в съюз с други ценности, наследени от бащите-основатели, срещу „силите на злото“ навсякъде по планетата.

След поражението на СССР в Студената война Михаил Горбачов, съветският президент, попита „какво би използвала Америка сега за враг“. Имало е много анализи на отговора на Америка. Концепци-

ята за охраняването на един „нов световен ред“, издигната от последователни обитатели на Белия дом, имаше относително кратък живот. На моменти изглеждаше като че Америка е съдия, съдебен заседател и екзекутор на света, особено след травмата от 11 септември и провалите в Ирак и Афганистан. Редица президенти изглеждаха глухи за настойчивите молби на техния предтеча Джордж Вашингтон да стоят надалеч от конфликтите в чужбина, дори и след като намеса подир намеса завършваха с неуспех.

Борбата за това дали и кога да се намесват датира още от рождението на Съединените щати. Това е била борба между изолационизма на ранните вирджинци и мисионерските амбиции на техните масачузетски колеги. Лесно е да се възхищаваме на вторите и на тяхното желание да изнасят ценностите на свободата и демокрацията в останалия свят. Начинът за постигане на това – с все по-голяма войнственост – е бил спорен. Понастоящем интервенционисти се борят с изолационисти, воители с омиротворители, глобални филантропи с онези, които държат на интереса на страната. Вечно несигурният изход от този спор е същността на скорошната история на Америка, а по времето, когато беше писана тази книга, може би повече от всякога. Мога само да се надявам по-доброто разбиране на миналото да доведе до същото и за настоящето.